

Sjuttonhundratalets ljus och klanger

Slottskyrkan i det tidigare slottet hade, sedan Johan III:s dagar och fram till den ödesdigra slottsbranden 1697, legat i den östra delen av slottets norra länga. Den hade genomgått flera ombyggnader, och den sista avslutades bara några månader före branden. När Nicodemus Tessin d.y. fick göra ritningarna till det nya slottet kunde han med större frihet fullfölja sina intentioner för det kungliga slottets arkitektur. Symbolerna för den gudomliga och världsliga makten, kyrkan och rikssalen, förlades till den södra längan. Kyrkan fick här den höjd och rymd som Tessin eftersträvade. För den tidigare kyrkans ombyggnad hade Tessin genomfört ett arkitektoniskt program i barockens anda som fortfarande var aktuellt och

Slottskyrkan invigdes den 7 december 1754, dagen efter den kungliga familjens högtidliga inflyttning i slottet efter återuppbyggnaden. Den har sedan dess renoverats flera gånger, men behållit sin plats bland Sveriges bäst bevarade och praktfulla kyrkorum.

kunde lämna flera bidrag till den nya kyrkans gestaltning. Det blev en salskyrka som upptar hela längans bredd och halva dess längd. För effekten av

en enhetlig fönsterindelning över hela slottets exteriör fick kyrkan dubbla fönsterrader, men vartannat fönster är ett blindfönster, med hänsyn till rummets indelning. De övre fönstren har passats in i stickkupor som bryter in i tunnvalvet. Östväggen med ett högkor i nischen mellan två inbyggda läktare följer Tessins ritning. Altarets sprängda gavel och relieffigurer återgår också på Tessins ursprungliga planer, liksom det genomlysta gudsögat över altaret.

Mot rokokon

Nicodemus Tessin d.y. gick ur tiden 1728, just när slottsbygget åter kommit igång efter ett långt uppehåll på grund av brist på medel och folk under Karl XI:s krig. Tessin efterträddes av Carl Hårleman, vilket innebar en oundviklig stilförskjutning mellan de ursprungliga planerna och den fullbordade inredningen. En stab av utvalda franska konsthandverkare inkallades för att fullfölja slottsbygget efter tidens krav på fullgott hantverk och det rätta uttrycket. Jacques Philippe Bouchardon inledde arbetet med altarreliefen, men hann inte slutföra det före sin död. Inte heller hans efterträdare, Pierre Hubert L'Archevêque, fick ägna tillräcklig tid åt uppgiften för att fullfölja den, vilket kan ha haft flera orsaker. Med tiden ansågs inte den påbörjade altartavlan med dess mustiga kolorit estetiskt tilltalande. Den förändrades efter klassicistisk påverkan till en vit gipsrelief, och färdigställdes av Johan Tobias Sergel på 1780-talet.

I predikstolen, med dess fladdrande draperi och kraftfulla rörelser, återfinns ett kvardröjande drag av den Tessinska barocken. Den är resultatet av ett samarbete mellan flera franska skulptörer, men det huvudsakliga arbetet kan tillskrivas Jacques Philippe Bouchardon. Apostlastatyerna utfördes

Det genomlysta gudsögat över altaret från Tessins ursprungliga planer har åter öppnats för dagsljuset.

Kyrkans övre fönsterrad har passats in i stickkupor som bryter in i tunnvalvet.

på 1830-talet för den katolska Eugenia-kyrkan, och skänktes till Slottskyrkan 1968. Bänkarna har delvis sitt ursprung i den gamla slottskyrkan. Dörrarna räddades undan branden och togs till vara när slottskyrkan fick en ny bänkinredning 1881.

Plafondmålningarna hör till slottets främsta rokokomålningar. De påbörjades av den ledande konstnären och grundaren till Kongl. Ritarakademien (Konstakademiens föregångare), Guillaume Taraval. Arbetet fortsattes efter hans död av Johan Pasch. I mittplafonden skildras Kristi himmelsfärd. Led-sagande änglar fyller upp sidoplafonderna. Efter renoveringen framträder

åter gudsögat i plafondens mitt. Över triumfbågarna bär skulpterade änglar upp förgyllda inskriptioner: Pro mundi vita (Mitt liv för världen) över altaret, och Laudate dominum in sactic (Loven Herren i hans helgedom) över orgeln.

Den ljusa lätta känslan

Den renovering som Fastighetsverket just slutfört har omfattat flera delprojekt. Man har åtgärdat problem med drag och fluktuerande värme, och kyrkan har fått en ny högtalaranläggning. I sakristian finns nu funktionella förvaringsskåp för kyrkans inventarier.

Kyrkorummets restaurering är re-

sultatet av ett omfattande hantverksarbete av konservatorer, förgyllare, stuckatörer och målare, som har arbetat under ledning av slottsarkitektkontoret. Arbetet har utförts av Ullenius Ateljéer i samarbete med Nationalmuseumskonservatorsateljé. Det har omfattat hela kyrkorummets tak- och väggmålningar, skulpturer och utsmyckning samt altaruppsats och predikstol. Konserveringsarbetet har i stort sett inneburit en varsam rengöring av samtliga ytor, lagning av ytskador, sprickor och materialbortfall samt, i dessa lagningar, sparsam retuschering och slutligen eventuellt en ny ytbehandling.

Takets plafondmålningar har befriats från mörknad fernissa och återfått sin ljusa lätta rokokokänsla.

Mycket arbete har lagts ned på restaureringen av takets plafondmålningar. Förutom ytrensning och lagning av ett stort antal sprickor, har delar av den nära 250 år gamla färgen i målningarna åter fäst mot underlaget. Fästningen, konsolideringen, var nödvändig då färgen bitvis hade släppt från putsen och flagade på några ställen. Dessutom har målningarnas gamla fernissa avlägsnats. Den hade mörknat och gulnat så mycket att den förvrängde och kraftigt förmörkade färgerna.

Kyrkans förgyllningar är utförda i två typer av guld; ett ljust grönaktigt kontra ett varmare rödaktigt. Detta effektfulla spel mellan två guldtoner är typiskt för rokokotiden, men hade i Slottskyrkan till stor del gått förlorat vid tidigare restaureringar. Sprickor och skador i förgyllningarna hade lagats och retuscherats i mörka toner och dessutom hade, troligen under 1800-talet, påförts en mörk patinering på stora delar av takets molnformationer. Allt detta togs nu bort, gamla retuscheringar gjordes om och mycket omsorg lades ner på att ge lagningarna rätt utseende i förhållande till omgi-

vande originalguld. Att förgyllningarnas skuggor är borta och att de återigen blänker i flera nyanser, samtidigt som plafondmålningarna har fått sina rätta färger, gör att hela takvalvet nu återfått sin lätta, ljusa rokokokänsla.

Åldras med behag

I övrigt har utgångspunkten för kyrkans väggar, fönsternischer, stuck, altarpupsats och predikstol varit ytlig rengöring samt eventuella nödvändiga konserveringsåtgärder. Väggar och tak hade fläckvis målats om i flera omgångar och med avvikande färgtyper. I dag har alla ytor återfått sin ursprungliga färgtyp. Dessutom har hållfasthetskontroll gjorts av stuckatur och puts-skick samt av valvets förgyllda kronor och knoppar. En bitvis kraftig sprickbildning på väggar, i fönsternischer och i tak har åtgärdats genom omsorgsfull lagning, fästning och retuschering. I så stor utsträckning som möjligt har man använt gamla beprövade metoder och material som överensstämmer med originalarbetet. Det tillåter kyrkan att fortsättningsvis åldras med behag.

Den rekonstruerade 1700-talsorgeln

Den vackra rokokofasaden till Slottskyrkans orgel ritades av Carl Härleman. Själva orgelverket byggdes av de båda sedermera berömda Stockholmsorgelbyggarna Jonas Gren & Peter Strähle och stod färdigt 1753. Orgelverket användes med smärre förändringar fram till 1870, då ett nytt tidsenligt orgelverk installerades bakom Härlemans fasad.

År 1918 var tiden inne för nästa orgel, vilken redan efter nio år ansågs mogen för modernisering. På 1960-talet väcktes tankar på en nybyggnad i viss anslutning till 1700-talsinstrumentet och 1981 engagerades Carl-Gustaf Lewenhaupt i förprojekteringen av en orgel så lik den ursprungliga som möjligt.

Vid nedmonteringen av 1918 års orgel blev insidorna av det gamla orgelhusets fasad och sidoväggar samt det bärande läktarbjälklaget frilagda och tillgängliga för «orgelarkeologisk» forskning. Man kunde nu dra avgörande slutsatser beträffande Gren & Strähle-orgelns konstruktion. Man fann inte bara spår av ursprungliga konstruktionsdetaljer utan också några bevarade delar av det gamla verket, vilka återfått sin funktion i det nu rekonstruerade instrumentet. Detta är, med undantag av orgelhusets fasadstomme och sidoväggar samt de nämnda konstruktionsdelarna, helt nytillverkat i överensstämmelse med de ursprungliga metoderna och materialen.

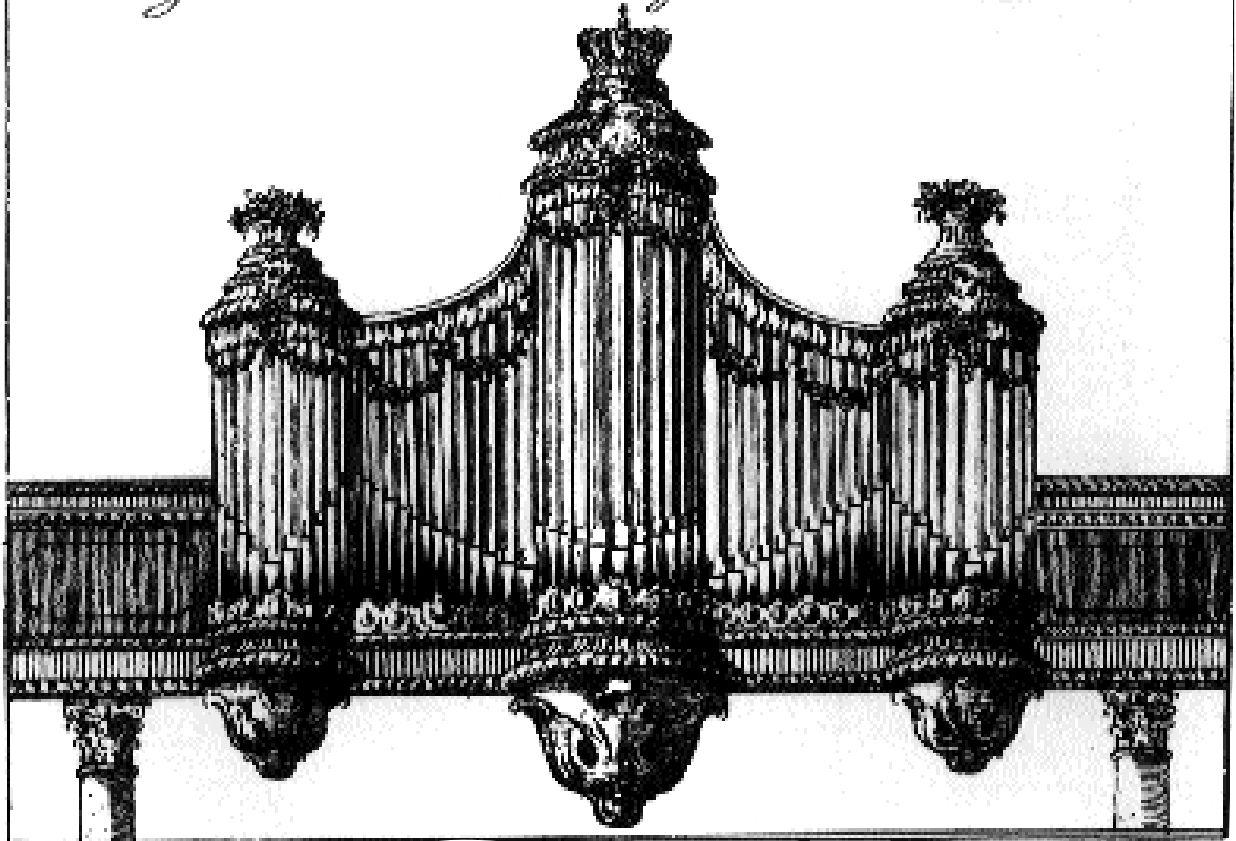
Arbetet, som utförts av orgelbyggare Mats Arvidsson med Carl-Gustaf Lewenhaupt som projektansvarig konstruktör, har varit komplicerat genom att utrymmet för i första hand orgelns mekanik, men även i viss mån dess pipverk, här är ovanligt begränsat. Av bevarade handlingar vet vi att det var svårt också för Jonas Gren och Peter Strähle att få in orgeln i den utsökt vackra, men egentligen allt för snäva, Härlemanska ramen.

Genom den rekonstruerade orgeln med sina skimrande fasadpipor kan en klanglig dimension i full harmoni med 1700-talsrummet och dess inredning åter upplevas i den lyhörd restaurerade Slottskyrkan. ■

Red.

Orgwärdet i Slottskyrkan.

Tab. IV.

Den vackra rokokofasaden till Slottskyrkans orgel är ritad av Carl Hårleman och har bevarats oförändrad.

